

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

CARPATHIAN HEARTLANDS

*Studies on the prehistory and history of Transsylvania in
European contexts, dedicated to Horia Ciugudean on his 60th
birthday*

NUCLEUL CARPATIC

*Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în context
european, dedicate lui Horia Ciugudean la aniversarea a 60 de
ani*

**Edited by /
Volum îngrijit de:**

**Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota**

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*



ALBA IULIA

MMXIV

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2014 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

CARPATHIAN HEARTLANDS
Studies on the prehistory and history of
Transsylvania in European contexts, dedicated to
Horia Ciugudean on his 60th birthday

NUCLEUL CARPATIC
Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în
context european, dedicate lui Horia Ciugudean
la aniversarea a 60 de ani

Edited by /
Volum îngrijit de:

Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

ALBA IULIA 2014

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, NIKOLAUS
BOROFFKA, BRÎNDUȘA CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.



Horia Ciugudean

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABULA GRATULATORIA	XV
COLEGIUL EDITORIAL, Prefață (Preface)	XIX
NIKOLAUS BOROFFKA, Memories with Horia	XXIII
Amintiri cu Horia	XXVII
BIBLIOGRAFIE HORIA CIUGUDEAN	XXXI

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, ANAMARIA TUDORIE, ADRIAN LUCA, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Partea II. Locuirea <i>“Ritual Consecration” of the first Neolithic Settlements in Romania. Second part. Habitation.....</i>	1
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (I) <i>The Teasc Mountain. On Sanctuaries in the Landscape (I).....</i>	25
ZSOLT SZÉKELY, Mormântul în cistă de piatră de la Șincai (jud. Mureș) <i>The Stone Grave from Șincai (Mureș County).....</i>	81
RADU BĂJENARU, Despre datarea și contextul unui topor fațetat din Oltenia <i>On the Dating and Context of a faceted Axe from Oltenia.....</i>	89
TÜNDE HORVÁTH, Mobility: Transhumants or Immigrants? <i>Mobilitate: transhumanți sau imigranți?.....</i>	99
DALIA ANNA POKUTTA, Food and Cooking in the Únětice Culture <i>Hrană și gătit în cultura Únětice</i>	135
CLAES UHNÉR, A critical View on the Use of Salt in the political Economy of Únětice Societies in the Circumharz Region in eastern Germany	

	<i>O viziune critică asupra folosirii sării în economia politică a societăților Unětice în regiunea Circumharz din estul Germaniei</i>	161
PETER THOMAS,	Copper and Gold – Bronze Age Ore Mining in Transylvania <i>Cupru și aur – exploatarea minereurilor din Transilvania în epoca bronzului</i>	177
SASCHA MAUEL,	A close Association of some Tens of Loom Weights from Aiud – Evidence for the Presence of the Warp – Weighted Loom in Bronze Age Transylvania, Romania <i>Un ansamblu de câteva zeci de greutateți pentru războiul de țesut de la Aiud – Dovezi ale prezenței greutateților pentru urzeală în epoca bronzului din Transilvania, România</i>	195
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, MARIUS RÂZA, TEODOR MUNTEAN,	Situri descoperite recent aparținând culturii Wietenberg <i>New Sites belonging to the Wietenberg Culture</i>	215
CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG,	Microscopy of Praehistoric symbolic Artefacts. Wietenberg Zoomorphic Antler Plate discovered at Șoimeni, Harghita County <i>Microscopia unor artefacte preistorice simbolice. Placa zoomorfa din corn de cerb aparținând culturii Wietenberg descoperită la Șoimeni, județul Harghita ...</i>	241
MARCIN S. PRZYBYŁA,	Cladistics, Typology and the Bronze Age Pottery from Cârna <i>Cladistica, tipologia și ceramica epocii bronzului de la Cârna</i>	287
ÁGNES KIRÁLY, JUDIT KOÓS, JÁNOS GÁBOR TARBAY,	Representations of Jewellery and Clothing on Late Bronze Age anthropomorphic clay Figurines from north-eastern Hungary <i>Reprezentări ale podoabelor și îmbrăcăminteii pe figurinele antropomorfe din lut din epoca bronzului în nord-estul Ungariei</i>	307
CRISTIAN SCHUSTER,	Faza Tei V, Aspectul cultural Vlădești II–Fundenii Doamnei, grupul Govora–Fundeni sau grupul cultural Fundenii Doamnei?	

	<i>The Phase Tei V, cultural Aspect Vlădești II – Fundenii Doamnei, the Group Govora-Fundeni or the cultural Group Fundenii Doamnei?.....</i>	341
TIBERIUS BADER, Lanzenspitzen vom Typ Dremajlovka	<i>The Dremajlovka type of lance-heads</i>	369
BOGDAN PETRU NICULICĂ, VASILE BUDUI, The Evaluation and spatial Distribution of Bronze Deposits in Bucovina	<i>Evaluarea și distribuția spațială a depozitelor de bronzuri din Bucovina</i>	387
BIANKA NESSEL, Bronze Age Portioning of raw Metal–Concepts, Patterns and Meaning of casting Cakes	<i>Porționarea metalului brut în epoca bronzului-concepte, modele și semnificația turtelor de turnare</i>	401
ANCA-DIANA POPESCU, O formă de turnare din a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr. descoperită la Căscioarele	<i>A casting Mold dated to the second Half of the 2nd Millennium BC discovered at Căscioarele.....</i>	427
BIBA TERŽAN, Bemerkungen zu einem bimetalenen Vollgriffschwert aus der Hallstattzeitlichen Dolenjsko-Gruppe (SO Slowenien)	<i>Considerații privind o sabie bimetalică cu mânerul plin aparținând grupului hallstattian Dalj (SE Slovenia)</i>	445
BEATRICE CIUTĂ, Considerații arheobotanice prilejuite de descoperirea unor resturi de <i>vitis vinifera</i> în interiorul unui vas de argint (sec. IV B.C.)	<i>Archaeobotanical Considerations occasioned by the Discovery of vitis vinifera Remains within a silver Vessel (4th Century BC).....</i>	457
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Istoria pierdută – istoria recuperată. Cazul Hercules 2013	<i>Lost History – Recovered History. The Hercules 2013 Case.....</i>	471
RADU CIOBANU, Statueta lui Hercule ”Farnese” recent descoperită la Apulum – elemente de mitologie comparată, iconografie, tipologie și stil ale unei piese excepționale de artă romană	<i>La Statuette d’Hercule Farnèse récemment découverte à Apulum – éléments de mythologie comparée, iconographie, typologie et style d’une pièce exceptionnelle d’art romain.....</i>	491

RADU OTA, O nouă atestare a zeului Pan și câteva considerații privind imaginile iconografice ale divinității la Apulum <i>A new Atestation of the God Pan and some Considerations regarding the Iconographic Images of the Divinity at Apulum</i>	527
CSABA SZABÓ, Notes on a new <i>Salariarius</i> from Apulum <i>Note asupra unui nou salariarius de la Apulum</i>	533
NICOLAE GUDEA, Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tipologia ștampilelor pe țigle și cărămizi descoperite în castru <i>Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tiles and Brick Stamps discovered in the Camp – a Typology.</i>	545
MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, SERGIU CADAR, MIRCEA CHINTOANU, NICOLAE HAR, DAN ANGHEL, ANCA TIMOFAN, GEORGE BOUNEGRU, Studiu cu privire la compoziția și proveniența mortarelor cu lianți minerali utilizați la construcția edificiilor antice de la Apulum <i>Study on the Composition and Provenience of Mortars with mineral Cement used in the Construction of antique Buildings at Apulum</i>	561
CĂLIN COSMA, Considerații privind un nou tip de zăbală din secolele VII-VIII descoperit pe teritoriul Transilvaniei și Slovaciei <i>Betrachtungen zu einem neuen Trensentyp aus dem 7.-8. JH., der auf dem Gebiet Siebenbürgens und der Slowakei Entdeckt Wurde</i>	593
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN, O locuință medievală timpurie descoperită în anul 1995 la Alba Iulia "Dealul Furcilor". Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia <i>Early Medieval Dwelling found at Alba Iulia "Dealul Furcilor" in 1995. Some Considerations about Early Medieval Settlements on the Territory of Alba Iulia</i>	615
AUREL DRAGOTĂ, Tipologia pandantivelor în formă de semilună <i>Typology of Crescent Shaped Pendants</i>	645

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU CIOBANU, Alix Barbet, <i>Peintures romaines de Tunisie</i> , ed. Picard, Paris, 2013, 336 pag., 466 fig. alb-negru și color.....	669
RADU CIOBANU, <i>Jupiter on Your Side – Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area</i> (Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța: may – september 2013; editor Cristina Georgeta Alexandrescu) Bucharest, 2013, 295 pag., 163 ilustrații alb-negru - text, 149 ilustrații color – catalog.....	675
Lista autorilor.....	681
Indice de autori (2004-2013).....	685

TABVLA GRATVLATORIA

SOTE ANGELESKI – Cluj-Napoca
DAN ANGHEL - Alba Iulia
OLE CHRISTIAN ASLAKSEN - Gothenburg
TIBERIUS BADER - Hemmingen
JOZEF BÁTORA - Bratislava
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN - Zalău
RADU BĂJENARU - București
GABRIEL BĂLAN - Alba Iulia
IOAN BEJINARIU - Zalău
CORNELIU BELDIMAN - București
SÁNDOR BERECKI - Târgu Mureș
KATALIN T. BIRÓ - Budapest
WOJCIECH BLAJER - Krakow
NECULAI BOLOHAN - Iași
NIKOLAUS BOROFFKA - Berlin
RODICA BOROFFKA - Berlin
GEORGE BOUNEGRU - Alba Iulia
BJÖRN BRIEWIG - Berlin
VASILE BUDUI - Suceava
RALUCA BURLACU-TIMOFTE - Cluj-Napoca
DAN-LUCIAN BUZEA - Sfântu Gheorghe
SERGIU CADAR - Cluj-Napoca
MIRCEA CHINTOANU - Cluj-Napoca
DANIELA CIUGUDEAN – Alba Iulia
BEATRICE CIUTĂ - Alba Iulia
MARIUS CIUTĂ - Alba Iulia
SORIN COLESNIUC - Mangalia
CĂLIN COSMA - Cluj-Napoca
GABRIEL CRĂCIUNESCU - Drobeta Turnu-Severin
JANOS DÁNI - Debrecen
WOLFGANG DAVID - München

MIREILLE DAVID-ELBIALI - Geneva
VALENTIN DELEANU - Alba Iulia
LAURA DIETRICH - Berlin
AUREL DRAGOTĂ - Sibiu
FLORIN DRAȘOVEAN - Timișoara
CORNELIU GAIU - Bistrița
ERWIN GÁLL - București
CLAUDIA GERLING - Berlin
ROBERT GINDELE - Satu Mare
ADRIAN GLIGOR - București
BLAGOJE GOVEDARICA - Berlin
HASKEL GREENFIELD - Winnipeg
NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca
SVEND HANSEN - Berlin
NICOLAE HAR - Cluj-Napoca
VOLKER HEYD - Bristol
TÜNDE HORVÁTH - Budapest
CONSTANTIN INEL - Alba Iulia
CAROL KÁCSO - Baia Mare
ELKE KAISER - Berlin
TOBIAS L. KIENLIN - Köln
VALERIU KAVRUK - Sfântu Gheorghe
ÁGNES KIRÁLY - Miskolc
JUDIT KOÓS - Miskolc
GABRIELLA KULCSÁR - Budapest
ILIE LASCU - Alba Iulia
ATTILA LÁSZLÓ - Iași
GHEORGHE LAZAROVICI – Cluj-Napoca
CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI - Iași
ADRIAN LUCA - Sibiu
SABIN ADRIAN LUCA - Sibiu
JOSEPH MARAN - Heidelberg
FLORENTINA MARȚIȘ - Timișoara
SASCHA MAUEL - Thessaloniki
FLORIN MĂRGINEAN - Arad

ZSOLT MOLNÁR-KOVÁCS - Cluj-Napoca
LIVIU MARTA - Satu Mare
TEODOR MUNTEAN - Iași
JÓSZEF GÁBOR-NAGY - Cluj-Napoca
RITA NÉMETH - Târgu Mureș
BIANKA NESSEL - Heidelberg
BOGDAN PETRU NICULICĂ - Suceava
ANCA NIȚOI - Sibiu
JOHN O'SHEA - Michigan
RADU OTA - Alba Iulia
NONA PALINCAȘ - București
CHRISTOPHER PARE - Mainz
JAROSLAV PEŠKA - Olomouc
RICHARD PETROVSZKY - Speyer
ZENO KARL PINTER - Sibiu
IOAN PISO - Cluj-Napoca
DALIA ANNA POKUTTA - Gothenburg
CRISTIAN I. POPA - Alba Iulia
ANCA-DIANA POPESCU - București
MARCIN S. PRZYBYŁA - Cracow
COLIN P. QUINN - Michigan
SORIN RADU - Sibiu
LORENZ RAHMSTORF - Mainz
MARIUS RÂZA - Alba Iulia
AGATHE REINGRUBER - Berlin
BOTOND REZI - Târgu Mureș
CĂTĂLIN RIȘCUȚA - Deva
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU - Alba Iulia
CRISTIAN SCHUSTER - București
VALERIU ȘÎRBU - Brăila
TUDOR SOROCEANU - Berlin
THOMAS STÖLLNER - Bochum
COSMIN I. SUCIU - Timișoara
CSABA SZABÓ - Pécs
ILDIKÓ SZATHMÁRI - Budapest

ZSOLT SZÉKELY - Sfântu Gheorghe
ALEXANDRU SZENTMIKLOSI - Timișoara
DIANA-MARIA SZTANCS - București
JÁNOS GÁBOR TARBAY - Budapest
CLAUDIU TĂNĂSELIA - Cluj-Napoca
BIBA TERŽAN - Ljubljana
PETER THOMAS - Bochum
ANCA TIMOFAN - Alba Iulia
SORIN TINCU – Hunedoara
GEORGE TOMEGEA - Sibiu
ANAMARIA TUDORIE - Sibiu
JAN TUREK - Pilsen
IOAN - MARIAN ȚIPLIC - Sibiu
CLAES UHNÉR - Gothenburg
MONICA URSU - Cluj-Napoca
HELLE VANDKILDE - Aarhus
MAGDOLNA VICZE - Százhalombatta
STEFAN WIRTH - Dijon
MIHAI WITTENBERGER - Cluj-Napoca
VOLKER WOLLMANN - Obrigheim
PETAR ZIDAROV - Sofia

**„CONSACRAREA RITUALICĂ” A PRIMEI COLONIZĂRI NEOLITICE
DIN ROMÂNIA. SANCTUARUL DE GROPI DE LA CRISTIAN I,
JUDEȚUL SIBIU.
PARTEA II. LOCUIREA**

Sabin Adrian LUCA

”Lucian Blaga” University of Sibiu, Romania,
Brukenthal National Museum, Sibiu, Romania,
Florentina MARȚIȘ

”Lucian Blaga” University of Sibiu, Romania,
Anamaria TUDORIE
Brukenthal National Museum, Sibiu, Romania,
Adrian LUCA*

Brukenthal National Museum, Sibiu, Romania,
”Lucian Blaga” University of Sibiu, Romania,

Cuvinte cheie: prima neolitizare din Europa Centrală și de Sud-est, Starčevo-Criș I, locuirea contemporană cu sanctuarul format din gropi rituale și înaintea „Casei Morților”.

Key words: First Neolithic settlements in Central and South-Eastern Europe, Starčevo-Criș I, habitation contemporary to the sanctuary composed of ritual pits and before the „house of the dead”.

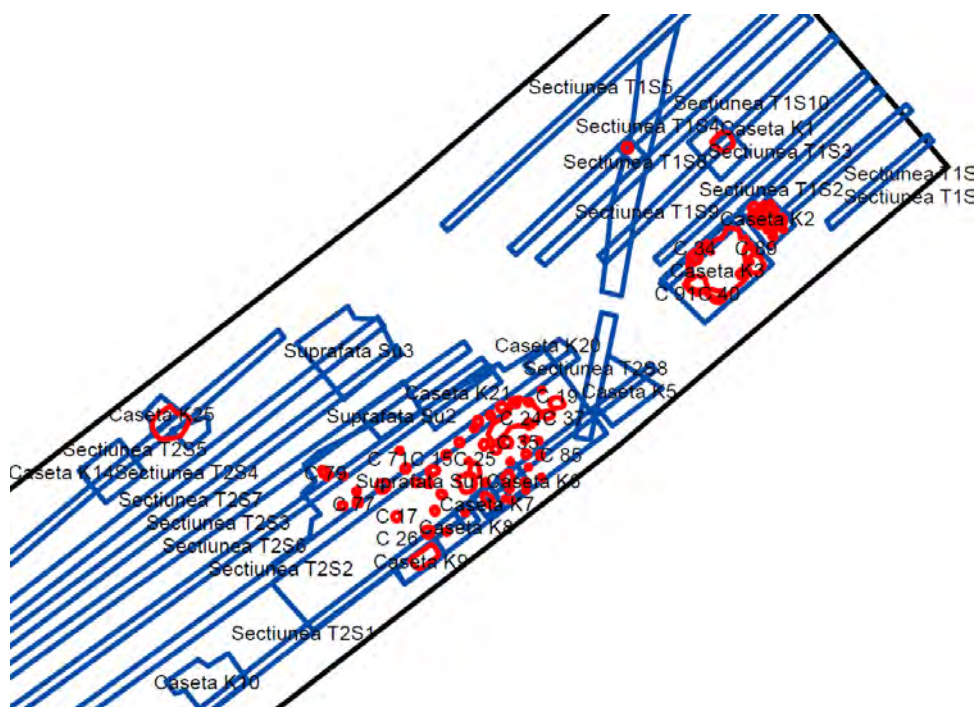
În articolele anterioare dedicate sitului de la Cristian I¹ ne referem la momentul consacării și părăsirii unei suprafețe rituale întinse (sanctuar format din gropi cu scop ritual), situată pe un braț astăzi dispărut al Văii Cibinului. Sanctuarul este dispus – la fel ca și așezarea preistorică – către cumpăna de ape

* Cercetare finanțată prin FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Axa prioritară nr. 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul major de intervenție 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”, Titlu: „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, Contract: POSDRU 159/1.5/S/137832.

¹ Luca *et alii* 2012; Luca *et alii* 2013a; Luca *et alii* 2013b; Luca *et alii* 2013e; Luca *et alii* 2013f. Colectivul de cercetare este alcătuit din: Sabin Adrian LUCA, Cosmin Ioan SUCIU, Claudiu MUNTEANU, Anca NIȚOI, Anamaria ȘEULEAN-TUDORIE, Adrian GEORGESCU, Florentina MARȚIȘ, Adrian LUCA – echipa tehnică, Dorin BARBU, Călin BOBIC, Tinel BULETEANU, Cristina SCĂRLĂTESCU, Silvia GALEA, Polixenia G. POPESCU – restauratori și Alexandru OLĂNESCU – fotograf.

între Valea Cibinului și Valea Ocnei, pe malul mlaștinii formate de râul Cibin, în nordul acesteia, pe latura de nord-vest a localității actuale Cristian. Locuirea pare a fi contemporană cu folosirea sanctuarului și se sfârșește o dată cu părăsirea acestuia².

Locuințele nu se intersectează, ci înconjoară – pe latura de nord și est –, sanctuarul format din gropi rituale. Această observație impune ideea după care cele două zone (cea sacră și cea locuită) funcționează în același timp.



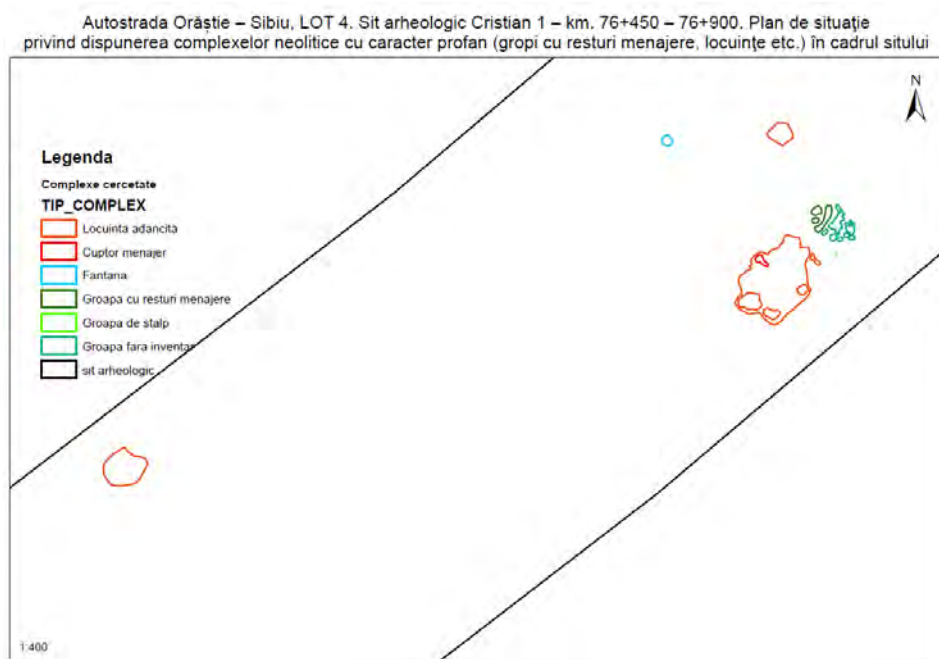
Plan 1. Cristian I, județul Sibiu, România. Planul general al cercetării (secțiuni, suprafețe și complexe arheologice).

Locuirea nu este de foarte lungă durată. S-au cercetat – pe suprafața ocupată de viitoarea autostradă – trei locuințe semi-adâncite, una de foarte mari dimensiuni și două de dimensiuni mai mici. De asemenea s-a cercetat și un puț pentru exploatarea apei potabile, în apropierea locuințelor L₁ și L₂. Locuirea este concentrată pe partea mai înaltă a sitului numită de noi terasa I. După toate

² Partea a treia a prezentului studiu este dedicată „Casei Morților” și părăsirii definitive a locului – sanctuar și locuințe – de către purtătorii culturii Starčevo-Criș: Luca *et alii* 2013b.

aparențele, în afara ductului autostrăzii, spre sud-est, ar mai fi câteva locuințe rămase necercetate, mai ales spre localitatea Cristian (**plan 1-2**).

Locuința L₃ este dispusă oarecum excentric, spre vest, în imediata apropiere a unui fost curs de râu surprins și în cercetările noastre arheologice (**Plan 2**, stânga jos), la fel ca și dispunerea sanctuarului (terasa II). La început s-a luat în considerare ipoteza că acesta, vadul râului, ar reprezenta un șanț de fortificație. Ideea nu a putut fi susținută deoarece „șanțul” era de foarte mari dimensiuni, atât în adâncime (peste 5 m), cât și în lățimea la partea superioară (peste 20 m). Umplutura „șanțului” era formată din nisip foarte fin, fără resturi arheologice. Nu s-a descoperit nici un element de activitate antropică (cum ar fi urme de pari, stâlpi sau alte amenajări). În consecință, am luat în considerare ideea după care suntem în fața unei albii de râu, contemporană cu faza I a complexului cultural Starčevo-Criș. Pe malul acestuia s-a construit o colibă care era folosită – după toate aparențele – de pescari ai comunității.



Plan 2. Cristian I, județul Sibiu, România. Locuințele și fântâna pentru apă potabilă.

Planul „curățat grafic” al cercetării – fără marcarea sanctuarului format din gropi rituale și al „Casei Morților” – arată, fără îndoială, că partea sacră a funcționat în același timp cu locuirea, neintersectându-se nicăieri cu aceasta (**Plan 2**).

Locuirea de pe terasa I

Complexele de locuit ale terasei I sunt și cele mai importante descoperiri de acest gen de la Cristian I. La sud-est de un puț pentru obținerea apei de băut amplasat pe ductul unui izvor (care, mai apoi, în epoca romană, se transformă într-un pârâu) se află două locuințe: L₁ și L₂. Dezvelirea arheologică a zonei ne arată că locuirea s-ar dezvolta spre sud-est, deci spre comuna Cristian de astăzi, zonă în care se află și un sit roman.

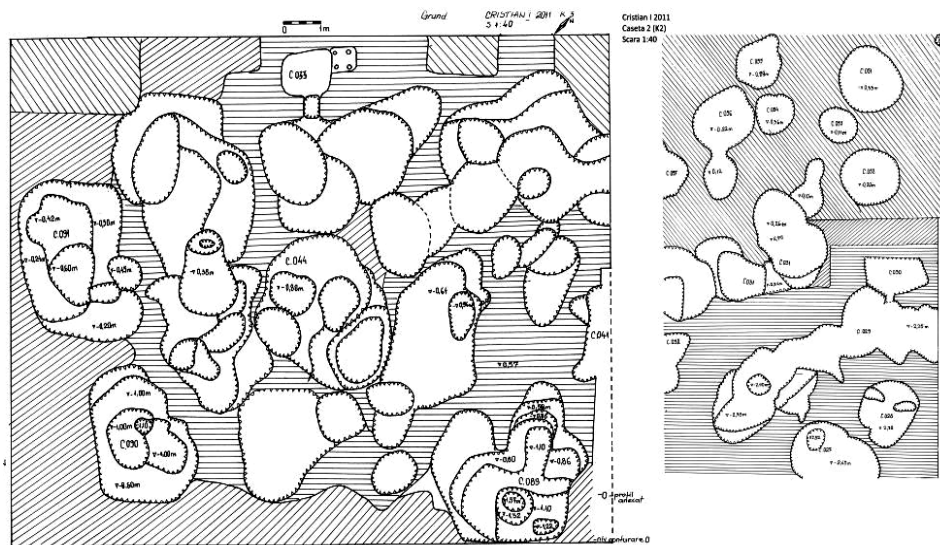


Foto 1. Cristian I, județul Sibiu. România. Locuința L₁. Terasa I.

Locuința L₁

După cum se poate lesne observa din analiza foto 1, locuința L₁ este una tipică pentru ceea ce se definește drept „locuire în cuiburi”; un „cuib” format din bordeie. Caracteristica principală a acestui tip de locuire este „aglomerarea” mai multor bordeie sub formă concentrică, comunicând între ele. În cazul de la Cristian este vorba de 9-10 astfel de bordeie, fiecare cu funcționalitate particulară. Groapa acestora a fost săpată la peste 1 m adâncime față de nivelul de călcare al așezării.

Acest tip de locuire – numit de Nicolae Vlassa „în cuiburi”³ – se găsește în toate așezările din zona Miercurea Sibiului (Miercurea Sibiului-*Petriș*; Miercurea Sibiului II-*Valea Gârbovei*) și *Cristian I*, încadrate în faza cea mai veche a neoliticului din centrul și sud-estul Europei. Cercetările arheologice de la Gura Baciului par să indice același mod de realizare a arhitecturii celui mai vechi orizont cronologic și cultural neolitic⁴.



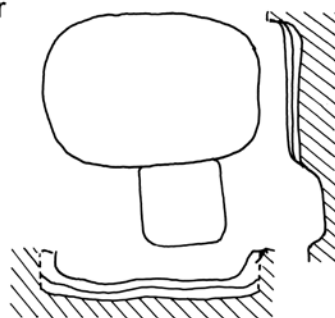
Plan 3. Cristian I, județul Sibiu. România. Locuința L₁.

Partea locuită propriu-zis a fost numită de noi C₄₀ și este alcătuită din complexele C₄, 33, 41, 44, 51 și 89-91. Mai sunt o serie de complexe – în partea dreaptă a planului – care reprezintă „anexe” sau au alte întrebuințări: C₂₆₋₂₉, 32 și 50-57. Acestea au foarte puțin material arheologic. Vom analiza în continuare, succint, câteva dintre bordeie și funcționalitatea lor în neolitic (locuința L₁ sau complexul de locuire C₄₀).

³ Vlassa 1972, p. 8; Vlassa 1976, p. 199.

⁴ Lazarovici, Maxim 1995, p. 68-69, fig. 9-10, 13/1; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 58-116; fig. II 10b, II 22, II 24.

Cristian I 2011
C 033
Cuptor



Plan 4. Stânga-sus. Cristian I, județul Sibiu. România. Cuptor (C₃₃).

Bordeiul C₄ prezintă multe descoperiri de plastică neolitică specifică orizontului timpuriu. Compoziția acestor descoperiri (altare, bovidee miniaturale, alte piese speciale) ne pune în fața unei singure opțiuni: această încăpere a fost folosită drept „altar casnic” în care se afla o „trusă magică” indispensabilă cultului „minor” desfășurat în afara marilor sărbători multianuale⁵.



Foto 2. Cuptor (C₃₃). Vedere dinspre vest.

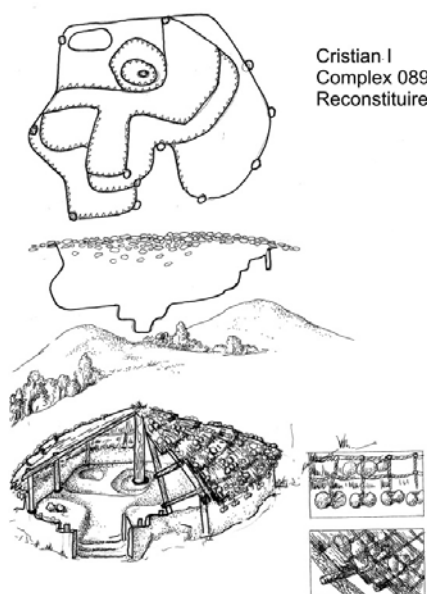
Bordeiele C₅₁ și C₉₀ au dat foarte multe unelte și resturi de prelucrare din silex și obsidian. Acestea reflectă, fără îndoială, existența unor ateliere de

⁵ Luca *et alii* 2014, în curs de pregătire pentru tipar.

prelucrare ale acestor materii prime foarte prețioase pentru obținerea uneltelor din piatră cioplită. Asupra acestora vom realiza analize amănunțite într-un viitor studiu de specialitate⁶.



Foto 3. Cuptor (C₃₃). Vedere dinspre sud.

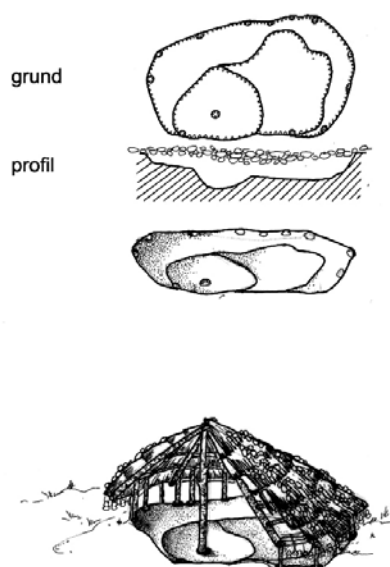


Cristian I
Complex 089
Reconstituire

Reconstituire 1. Cristian I, județul Sibiu. Locuință adâncită componentă a L₁.

⁶ Marțiș *et alii* 2014, în curs de pregătire pentru tipar.

Cristian I
Complex 091
reconstituire



Reconstituire 2. Cristian I, județul Sibiu. Locuință adâncită componentă a L₁.

Reconstituirile noastre pornesc de la modele de locuire orientale și nu numai (și analogii etnografice). Ele pot fi exemplificate prin câteva trimiteri bibliografice⁷.

În câteva rânduri ne vom referi și la o categorie de piese cu funcționalitate multiplă (**Fig. 1-6**). Acestea au fost considerate idoli⁸ sau piese / greutate pentru plasele de pescuit. După câte se poate vedea, în reconstituirile 1-3, toate gropile au fost acoperite cu un strat gros de piatră și au în componența umpluturii fragmente ceramice și oase. Nu există urme de chirpici. Pietrele erau – însă, fără excepție – trecute prin foc. Piesele din piatră considerate idoli sau greutate pentru plasă s-au descoperit într-un număr foarte mare și erau – la rândul lor – arse. Modul de umplere al gropilor ne-a făcut să considerăm că după un timp de la distrugere, greu de cuantificat ca lungime, umplerea complexelor de locuit s-a făcut sistematic de oamenii care au părăsit mai apoi situl.

⁷ Todorova, Vajsov 1993, p. 17, fig. 8-9; p. 21, fig. 13; p. 23, fig. 18; p. 24, fig. 19-20; Haidar 2000-2001; Hansen, Mirtshulava 2013, fig. 1; foto 1-2.

⁸ *Idoli din prundiș de râu, Pebbel idols sau Schild-figuren* – Lazarovici 1979, p. 33-34 – fără referiri la funcționalitate.

Cristian I
În suprafața locuințelor

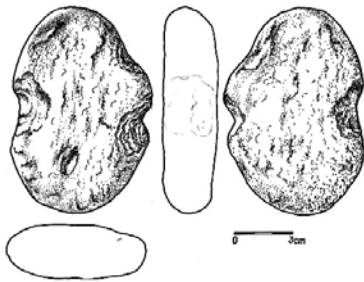


Fig. 1. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

Cristian I
C 004/2
- 2,3 m

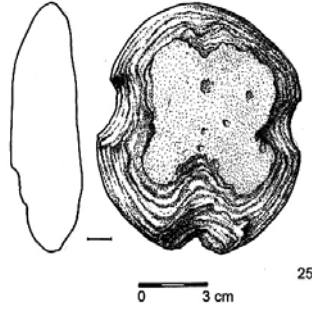


Fig. 2. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

Cristian I
Complex 004/2
- 3 m

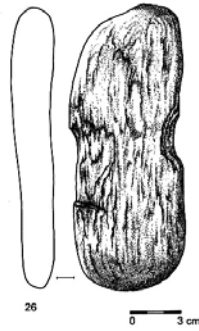


Fig. 3. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

Cristian I
C 004/2

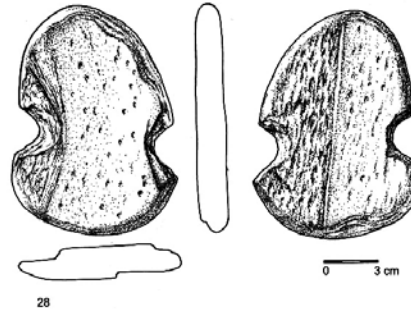


Fig. 4. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

Cristian I
Complex 004/2
- 3,20 m

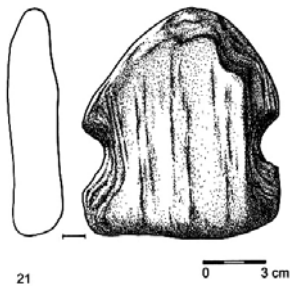


Fig. 5. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

Cristian I
Complex 079

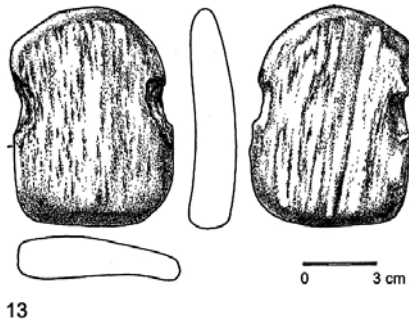


Fig. 6. Cristian I, județul Sibiu. România. Greutate.

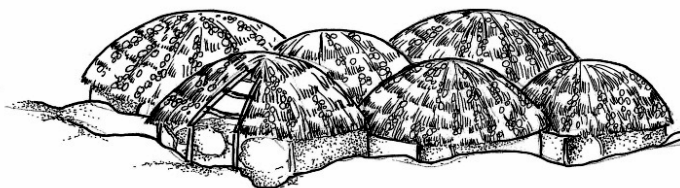
După opinia noastră, aceste piese nu pot fi idoli din mai multe motive. În primul rând numărul foarte mare nu permite această utilizare. Mai apoi, forma prelucrării mijlocului piesei arată că erau folosite pentru prindere / împletire. Și diversitatea formelor (oval și variante de oval, rotund, prelungit) ne îndepărtează de posibilitatea folosirii lor pentru cult.

În acest moment credem că utilizarea ca greutate (remarcăm faptul că greutatea pieselor sunt foarte diverse) pentru plasă de pescuit ar fi un lucru perfect posibil. Împotriva utilizării de acest tip stă greutatea în sine a pieselor, foarte mică. Curenții apei ar cam încurca pescarul în folosirea plasei⁹.

Noi ne-am gândit, ca o alternativă de folosire, tot la un soi de „plasă”. Dar cu scopul de a „prinde” acoperișurile bordeielor, mai precis materialul ierbos care era folosit împotriva intemperiilor. Am imaginat acest mod de prindere la reconstituirile 1-3. Numărul extrem de mare al pieselor de acest tip credem că ne dă dreptate, mai ales că multe dintre acestea se găsesc nu numai în zona umpluturii gropilor bordeielor, ci și în alte locuri din cuprinsul sitului. Mai multe amănunte despre acest mod de realizare a acoperișului se vor afla în studii ulterioare.

Adunate, locuințele adâncite constitutive ale grupului numit de noi, sintetic, locuința L₁, arată ca mai jos și au fost nominalizate cu sigla complexul C₄₀.

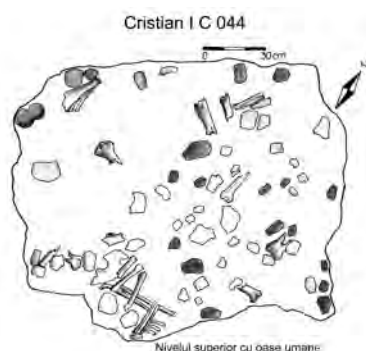
Cristian I Complex 040 Reconstituire



Reconstituire 3. Cristian I, județul Sibiu. România. Locuința L₁ (cuib 1).

⁹ Nougier 1951; Stieber 1956; Lechevallier 1990; Todorova, Vajsov 1993, pl. 13/8.

În final, trebuie să remarcăm faptul că părăsirea și astuparea sistematică a locuinței L₁ s-a făcut după un ritual identic cu cel al părăsirii sanctuarului de gropi rituale. În zona centrală a bordeiului C₄₄ s-au depus resturile unui cadavru (Plan 5; foto 4; C₄₂ – M₅; vezi Luca *et alii* 2013b; „Casa morților” – CM), care par a fi rezultat în urma descărnării și adunării și depunerii aleatorii a oaselor (ca și în cazul M₄ din CM) urmată de depunerea acestuia către partea centrală a complexului arheologic.



Plan 5.



Foto 4.

După observațiile arheologice recoltate se pare că sanctuarul și locuințele sunt folosite, dar și părăsite în același timp. Locuințele ard (dovadă că toate pietrele de râu ale acoperișului sunt trecute prin foc) – poate că după punerea intenționată a focului –, iar gropile sunt umplute intenționat, înainte de ardere, cu o cantitate foarte mare de material ceramic și alte gunoaie (după cum se va vedea în analiza materialului ceramic ce va urma).

Locuința 2.

Locuința L₂ se află spre estul celei descrise anterior. Ea are o singură groapă și este asemănătoare locuinței L₃. Structura materialului arheologic ne arată că este o colibă simplă, de locuit, fără virtuți speciale precum locuința L₁. Ea nu avea acoperișul din piatră de râu și nici elementele de prindere surprinse în celelalte locuințe.

Puțul pentru extragerea apei.

Spre nordul sitului s-a descoperit un puț pentru extragerea apei potabile (Foto 7-8; plan 2/ fântâna).



Foto 5.



Foto 6.

Complexul C₀₀₁ este o groapă cilindrică foarte adâncă cu puțin material arheologic, ce se conturează în lutul galben, fiind conturată în S₄, caseta 4 (K₄). Adâncimea foarte mare a acesteia (2,38 m) și lipsa unui material arheologic bogat, neexistând decât puține fragmente ceramice, determină conturarea ipotezei existenței unei fântâni, mai precis un puț de decantare dispus pe marginea pârâului din imediata proximitate. Stratigrafia acestuia – puțului – se prezintă sub forma unor straturi succesive de lut galben cu pământ negru lutos.



Foto 7.



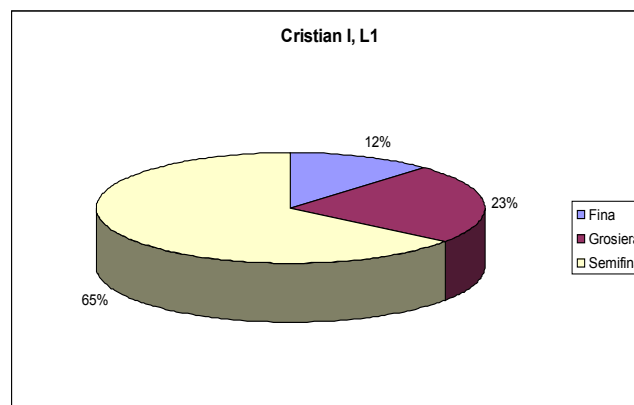
Foto 8.

Date comparative privind ceramica din Casa Morților, L₁ și L₂ de la Cristian I¹⁰.

1. Categoria.



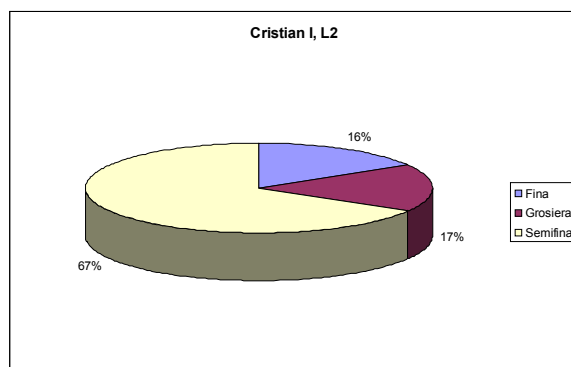
Din zona *Casei Morților* a fost studiat un lot întreg de 665 fragmente ceramice. Cel mai mare procent aparține speciei semifine (42%), urmat de specia grosieră (38%), în vreme ce categoria fină reprezintă 20%.



Locuința L₁ de la Cristian I reprezintă totalitatea complexelor arheologice situate pe Terasa I a sitului (C₄₀), excepție făcând puțul numerotat cu

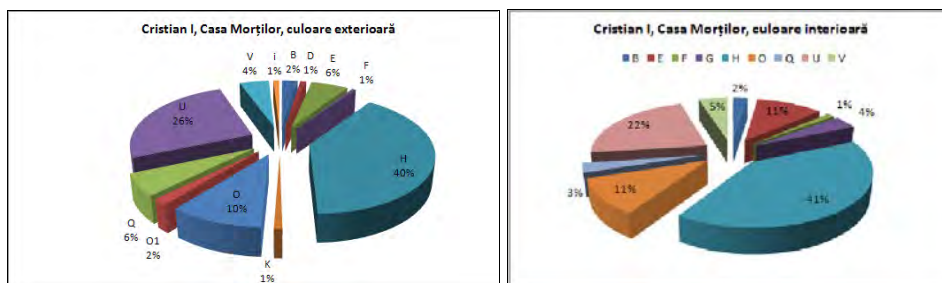
¹⁰ Baza teoretică a analizei perioadei: Tudorie 2011; Tudorie 2013; alte descoperiri Starčevo-Criș timpurii noi: Luca, Tudorie 2012; Luca *et alii* 2012a; Luca *et alii* 2012b, p. 47-54.

C_1 și L_2 (C_2). Din totalul de 12.265 fragmente ceramice recoltate din acest complex ($L_1=C_{40}$) 65% reprezintă categoria semifină, 23% grosieră și doar 12% fină.



Locuința L_2 cuprinde 522 fragmente ceramice. Din acest lot 67% reprezintă categoria semifină, 17% grosieră și 16% fină.

2. Culoarea.

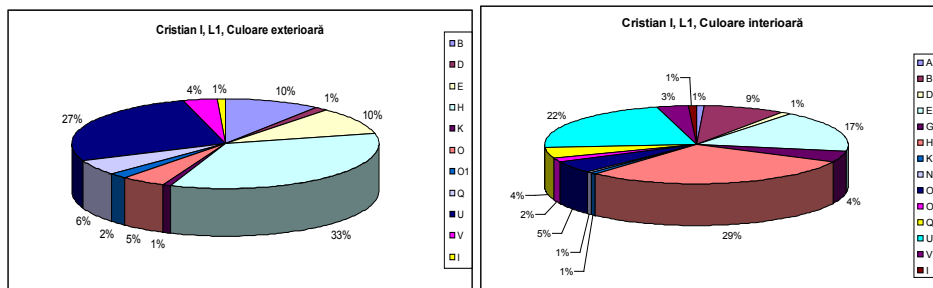


Așa cum am afirmat deja în cadrul mai multor studii privind ceramica neolitică timpurie¹¹, nuanțele care predomină sunt cele deschise. Această situație este confirmată și de materialul ceramic recoltat din *Casa Morților*. Culoarea brun deschis reprezintă 40%, urmat de brun cu 26% și cafeniu albicios 10%. Procente mai mici: brun cu flecuri 6%, brun închis 6%, brun roșcat 4%, cafeniu 2% și câte un procent roșcat, portocaliu, cenușiu și roșu.

În ceea ce privește culoarea interioară situația nu este cu mult diferită, cu mențiunea că în acest caz registrul culorilor este unul mai restrâns (numai 9 culori față de 12 culori identificate pentru exteriorul vaselor). Și de această dată

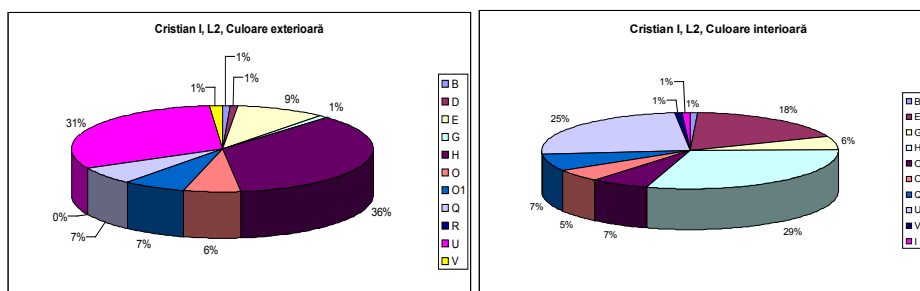
¹¹ Luca, Tudorie 2012, p. 23; Luca, Tudorie 2013, p. 8; Luca *et alii* 2012a, p. 9.

predomină brunul deschis (41%), urmat de brun (22%), cafeniu (11%), brun închis (11% - reprezentarea acestei culori crește aproape de fiecare dată în cazul interiorului vasului, față de exterior), cenușiu (5%), negru-cenușiu (4%), brun cu flecuri (3%), cărămiziu (2%) și brun roșcat (1%).



Culoarea exterioară pentru materialul ceramic aparținând complexului $L_1 = C_{40}$ de la Cristian I este dominată de brunul deschis (cod H) cu 33%, urmată de brun (cod U) cu 27%. Zece procente reprezintă cărămiziu (cod B) și tot atâtea procente brunul închis (cod E). Mai slab reprezentate sunt următoarele culori: brun cu flecuri (cod Q) – 6%, cafeniu albicios (cod O) 5%, brun-roșcat (cod V) – 4%, cafeniu (cod O1) – 2%, portocaliu (cod D) – 1%, roșu (cod K) – 1% și roșcat (cod I) – 1%.

Și în cazul culorii interioare din complexul L_1 cel mai mare procent, 29%, îl reprezintă brunul deschis (cod H). 22% reprezintă brunul (cod U), 17% brunul închis (cod E), 9% cărămiziu (cod D), 5% cafeniul (cod O1), 4% brun-roșcat (cod V), 3% negru-cenușiu (cod G) și câte un procent cenușiu albicios (cod N), roșul (cod K), portocaliul (cod D), negrul (cod A) și roșcatul (cod I).

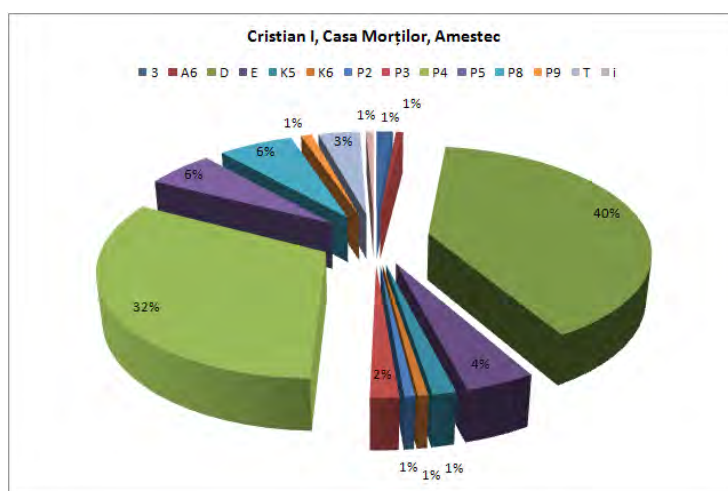


În cazul complexului L_2 de la Cristian I se remarcă o predominare a culorii brun deschis (cod H) cu 36%, urmată de brun (cod U) cu 31%. Brunul închis (cod E) reprezintă 9%, câte 7% cărămiziu (cod B) și cafeniul (cod O1),

cafeniul albicios (cod O) 6% și câte un procent brunul-roșcat (cod V), negrul-cenușiu (cod G), portocaliul (cod D) și brunul cu flecuri (cod Q).

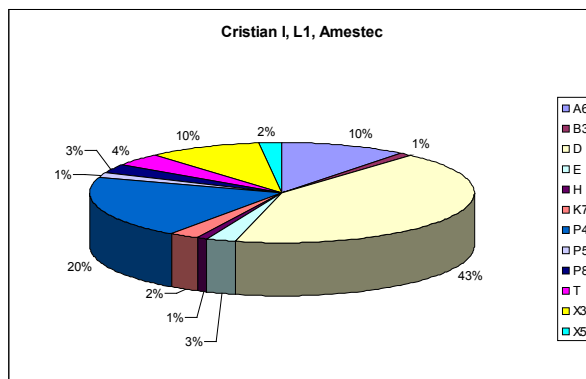
Culoarea interioară din acest complex este dominată de brunul deschis (cod H), cu 29%, urmată de brun (cod U), cu 25%. Brunul închis (cod E) reprezintă 18%, brunul cu flecuri (cod Q) 7%, la fel și cafeniul-albicios (cod O), negrul-cenușiu (cod G) – 6%, cafeniul (cod O1) – 5%, brunul-roșcat (cod V) – 1%, roșcatul (cod I) – 1% și cărămizii (cod B) – 1%.

3. Amestec.



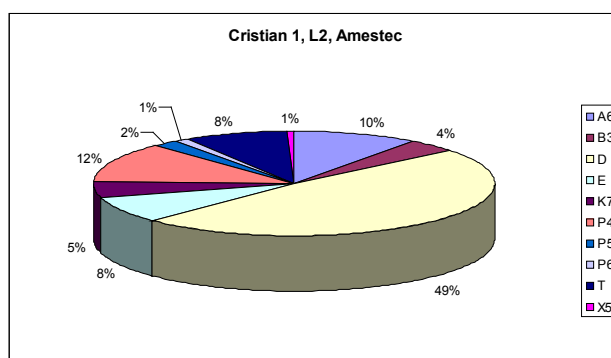
Confirmând încă o dată specificul ceramicii Starčevo-Criș, analiza asupra amestecului indică o predominare clară a degresantului alcătuit din pleavă și nisip (40%). Elementul de noutate îl reprezintă însă prezența în cantitate mare a plevei în combinație cu nisip cu bobul mare (32%). Mai slab reprezentate sunt următoarele categorii: nisip cu bobul mare și pleavă (6%), nisip cu bobul mare, pleavă și pietricele (6%), nisip și pleavă (4%), pleavă, nisip și pietricele (3%), nisip cu bobul mare, pleavă și cioburi (2%), pleavă, mîl și pietricele (1%), mîl și pleavă (1%), nisip cu bobul mare (1%), pleavă, nisip și ocră (1%), nisip cu bobul mare, mică și pleavă (1%), nisip cu bobul mare, mică și ocră (1%). Cu toate că există o mare varietate de coduri, se remarcă în mod evident prezența într-o cantitate foarte mare, într-adevăr în combinații diverse, a nisipului cu bobul mare.

Dacă însumăm toate situațiile în care apare nisipul cu bobul mare constatăm prezența sa într-un procent total de 49%!



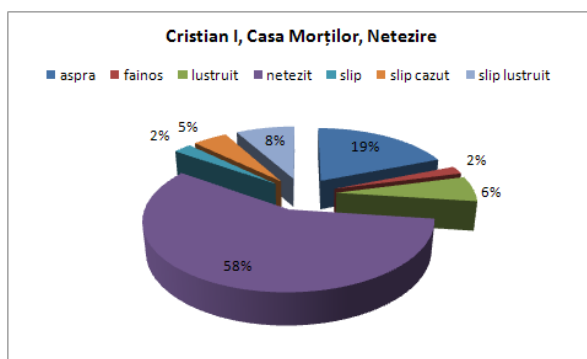
Degresantul utilizat pentru producerea ceramicii aparținând complexului L₁ de la Cristian I se împarte, procentual, în următoarele categorii: pleavă și nisip (cod D) – 43%, pleavă și nisip cu bobul mare (cod P4) – 20%, pleavă, nisip și ocră (cod A6) – 10%, pleavă, nisip și mică (codul X3) – 10%, pleavă, nisip și pietricele (cod T) – 4%, nisip și pleavă (cod E) – 3%, nisip cu bobul mare, pleavă și cioburi (cod P8) – 3%, nisip cu bobul mare, pleavă și ocră (cod K7) – 2%, pleavă, mică și ocră (cod X5) – 2%, nisip cu bobul mare și pleavă (cod P5) – 1%, pleavă și pietricele (cod B3) – 1%.

Se remarcă folosirea – într-un număr destul de mare de cazuri – a pietricelelor ori a nisipului cu bobul mare, în combinație cu alte elemente, în special pleavă, material specific ca degresant pentru ceramica culturii Starčevo-Criș. Cumulat, din întregul lot, un număr de aproximativ 4.000 fragmente au în compoziția lor, alături de alte elemente nisip cu granulație mare sau pietricele, ceea ce reprezintă 31% din total. Și folosirea ocrului (oxidului de fier) se constată la un număr impresionant de fragmente ceramice.

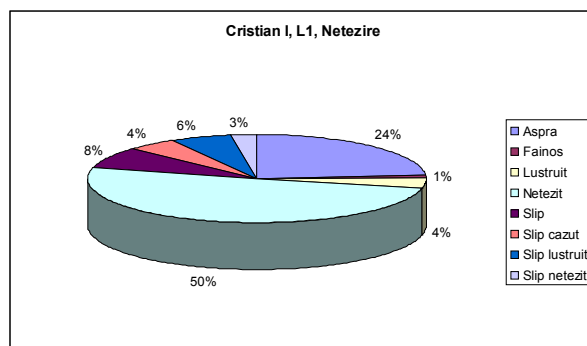


Amestecul folosit pentru ceramica complexului L_2 de la Cristian I este dominat în proporție de 49% de pleavă și nisip (cod D). Cu procentaje mult mai mici pentru fiecare categorie în parte regăsim: pleavă și nisip cu bobul mare (cod P4) – 12%, pleavă, nisip și pietricele (cod T) – 8%, nisip și pleavă (cod E) – 8%, nisip cu bobul mare, pleavă și ocră (cod K7) – 5%, nisip cu bobul mare și pleavă (cod P5) – 2%, nisip cu bobul mare și pietricele (cod P6) – 1%, pleavă, mică și ocră (cod X5) – 1%.

4. Netezirea

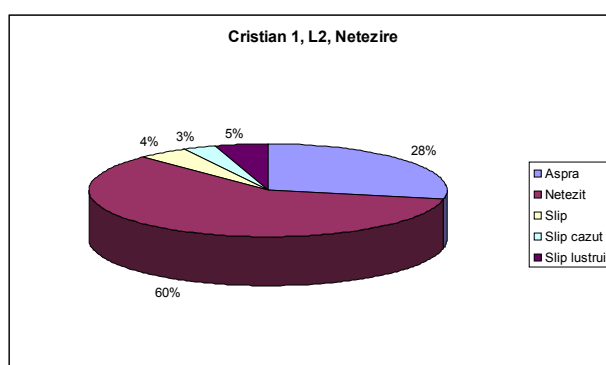


Așa cum se observă din graficul de mai sus 58% din ceramică a fost bine netezită, în vreme ce 19% prezintă o suprafață aspră. Din întregul lot, 8% este ceramică cu slip lustruit, 6% are suprafața lustruită, 5% prezintă slip căzut, 2% slip și 2% are un aspect făinos. Două fragmente din total prezentau angobă albă, însă au fost eliminate din program.



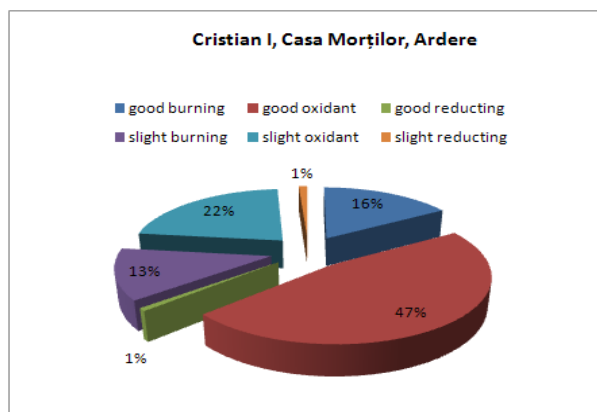
Pentru L_1 jumătate din cantitatea de material ceramic a fost netezită, urmată cu un procentaj de 24% de ceramică care prezintă o suprafață aspră. Cu

procente mai mici întâlnim și următoarele categorii: slip (8%), slip lustruit (6%), lustruit (4%), slip căzut (4%), slip netezit (3%) și făinos (1%). Există și fragmente cu angobă roșie, angobă albă, fragmente poroase și cu slip roșu, însă așa cum am precizat și în cazul complexului C₁₆₄ de la Turdaș¹², cantitatea este prea mică pentru întregul lot (în acest caz, în jurul cifrei de 12.000 fragmente), ceea ce face ca programul prin care au fost realizate aceste grafice să elimine în mod automat aceste situații, chiar dacă ele au fost înregistrate de noi în cadrul analizei macroscopice.



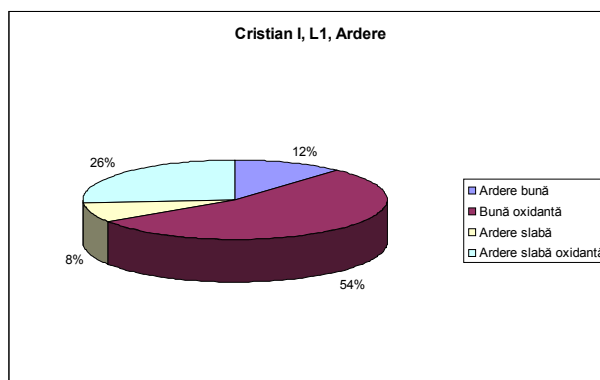
Analiza suprafețelor materialului ceramic din complexul L₂ de la Cristian I are o structură relativ simplă, după cum urmează: 60% este netezită, 28% aspră, 5% prezintă slip lustruit, 4% prezintă slip și 3% prezintă slip căzut.

5. Arderea.

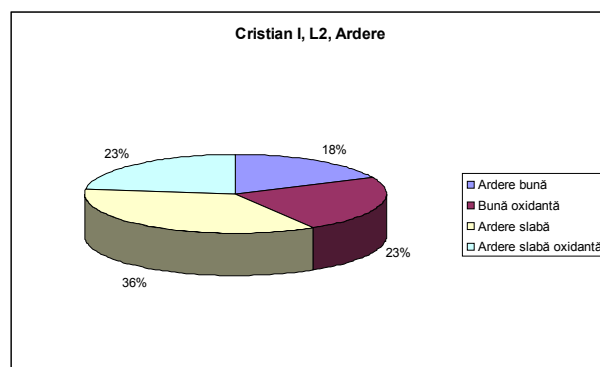


¹² Luca *et alii* 2012a; Luca *et alii* 2012b.

Ceramica a fost arsă bine oxidant în proporție de 47%, 22% slab oxidant, 16% a fost arsă bine, 13% prezintă o ardere slabă, iar câte 1% bine reducător și slab reducător.



Peste jumătate din ceramica aparținând complexului L₁ de la Cristian I a fost arsă bine oxidant (54%), iar 26% este arsă slab oxidant. 12% din total prezintă o ardere bună, iar 8% este arsă slab.



Ceramica complexului L₂ de la Cristian I a fost arsă slab oxidant în proporție de 36%, 23% a fost arsă bine oxidant și tot atât slab oxidant. Doar 18% din total prezintă o ardere bună.

Concluzii.

Caracteristicile locuirii de la Cristian I arată – după opinia noastră – modul în care primul val al neolitizării acoperă și exploatează noul teritoriu. Locuirea „în cuiburi, dar și relația dintre sanctuar – locuire – părăsire ritualică,

arată modul inedit în care locuitorii fazei I a complexului cultural Starčevo-Criș înțeleg să-și impună hegemonia în fața autohtonilor vânători și pescari.

Analizele vor continua sau sunt în curs de realizare. În acest moment al cercetării considerăm că neoliticii de la Cristian I acoperă spațiul de timp atribuit fazelor IA-B a complexului cultural Starčevo-Criș, așa cum a fost el definit de Gheorghe Lazarovici¹³.

RITUAL CONSECRATION OF THE FIRST NEOLITHIC SETTLEMENTS IN ROMANIA. SECOND PART. HABITATION

SUMMARY

Discovered on the duct of the motorway Orăștie-Sibiu, in the archaeological site of Cristian I (km 76+450 – 76+900), the sanctuary formed of ritual pit dating to Starčevo-Criș IA, indicated the attitude of the first Neolithic population towards the territory and the populations that were meet here. “The house of the dead” is built at the moment of leaving the sanctuary to mark the ceasing of its operation. The habitation (this article) is framed in the same type of architecture as the contemporary settlements located in the vicinity: Miercurea Sibiului-*Petriș*, Miercurea Sibiului II-*Valea Gârbovei*.

EXPLANATION OF PLANS, FIGURES AND PHOTOS

Plan 1. Cristian I, Sibiu county. Romania. General plan of the excavation (sections, surfaces and archaeological complexes).

Plan 2. Cristian I, Sibiu county. Romania. Houses (in red) and well for drinking water (in blue).

Plan 3. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁.

Plan 4. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁. Upper left: oven (C 33).

Plan 5. Cristian I, Sibiu county. Romania. Human remains deposition.

Photo 1. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁. First terrace.

Photo 2. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁. Oven (C 33).View from the East.

Photo 3. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁. Oven (C 33).View from the South.

Photo 4. Cristian I, Sibiu county. Romania. Human remains deposition.

Photo 5. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₂.

Photo 6. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₂.

Photo 7. Cristian I, Sibiu county. Romania. Neolithic well.

Photo 8. Cristian I, Sibiu county. Romania. Neolithic well.

¹³ Lazarovici 1979, p. 39-41; Lazarovici, Maxim 1995, p. 65-70; Lazarovici, Lazarovici 2006, p. 58.

Fig. 1. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Fig. 2. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Fig. 3. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Fig. 4. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Fig. 5. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Fig. 6. Cristian I, Sibiu county. Romania. Weight

Reconstruction 1. Cristian I, Sibiu county. Romania. Pit belonging to L₁.

Reconstruction 2. Cristian I, Sibiu county. Romania. Pit belonging to L₁.

Reconstruction 3. Cristian I, Sibiu county. Romania. Dwelling L₁ (Nest 1).

Abrevieri bibliografice

Hansen, Mirtshulava
2013

- Svend Hansen, Guram Mirtshulava, *Adremižadmokmedo kultura samhret Kaukasiași. Aruchlos goraze 2005-2011 Tslebši čatarebuli arkeologiuri samušadebis angarišebi*, Tibilisi, 2013, p. 2-104.

Haïdar 2000-2001

- Haïdar-Boustani Maya, "Le Néolithique du Liban dans le contexte proche-oriental état des connaissances", *Annales d'histoire et d'archéologie*, Universitatea Saint-Joseph, Beyrouth, 12-13, 2000-2001, p. 1-39.

Lechevallier 1990

- Lechevallier Monique, "Chaines opératoires dans les industries Neolithiques de Mehrghar", Anexa 1, în *Paléo*, N° 2, 1990, p. 269-271.

Lenneis 2007

- Eva Lenneis, "Mesolithic heritages in Early neolithic burial rituals and personal adornments", *DocPrae*, 34, 2007, p. 129-137.

Lazarovici 1979
Lazarovici, Maxim
1995

- Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, BMN, 4, 1979.

- Gheorghe Lazarovici, Zoia Maxim, *Gura Baciului. Monografie arheologică*, BMN, 11, 1995.

Lazarovici, Lazarovici
2006

- Cornelia Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului în România*, în *BMA*, 4, 2006, 1, Iași.

Luca et alii 2012

- Sabin Adrian Luca (coordonator), Cercetările arheologice preventive de la Cristian (județul Sibiu). Campania 2011, *BB*, 60, 2012.

Luca et alii 2012a

- Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, Marius Mihai Ciută, "Data concerning C₁₆₄ feature from Turdaș-Luncă (Hunedoara County)", *ActaTS*, 11, 2012, p. 7-21.

Luca et alii 2012b

- Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, Marius Mihai Ciută, "Date cu privire la complexul C₁₆₄ de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara)", *Litua*, 15, 2012, p. 7-18.

- Luca *et alii* 2013a - Sabin Adrian Luca, Florentina Martiș, Anamaria Șeulean-Tudorie, Adrian Luca, ”“The ritual consecration” of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian I, Sibiu County. Part I. The foundation”, *BruckAM*, 8, 2013, 1, p. 11-28.
- Luca *et alii* 2013b - Sabin Adrian Luca, Florentina Martiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, ”„Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea III. Părăsirea”, *Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie – In memoriam Liviu Măruia – Timișoara, 7 decembrie 2013*, Szeged, 2013, 1, p. 35-44.
- Luca *et alii* 2013c - Sabin Adrian Luca, Cosmin Ioan Suciu, Anamaria Șeulean-Tudorie, ”O schemă evolutivă a celui mai vechi val de neolitizare din sud-vestul Transilvaniei. Studiu de caz”, *Zeitschrift für Tiberiu Bader*, Satu Mare, 2013, sub tipar.
- Luca *et alii* 2013d - Sabin Adrian Luca, Cosmin Ioan Suciu, Anamaria Șeulean-Tudorie, ”An evolutionary scheme for the oldest Neolithic “wave” from south-western Transylvania - A case study –”, *CCDJ*, 2013, sub tipar.
- Luca *et alii* 2013e - Sabin Adrian Luca, Florentina Martiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, ”„Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea I. Fundarea”, *Apulum*, 50, 2013, p. 1-22.
- Luca *et alii* 2013f - Sabin Adrian Luca, Florentina Martiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, ”“The Ritual Consecration” of the First Neolithic from Romania. The Pits Sanctuary from Cristian I, Sibiu County. Part III. The Abandonement”, *ActaTS*, 12, 2013, p. 7-20.
- Nougier 1951 - Nougier Louis René, ”Poids á pêche néolithiques”, *Bulletin de la Société préhistorique française*, tomul 48, N° 5-6, 1951, p. 225-242.
- Todorova, Vajsov 1993 - Herietta Todorova, Ivan Vajsov, *Novo Camennata epoha v Bălgarij*, Sofia (1993).
- Tudorie 2011 - Anamaria Șeulean-Tudorie, ”Typologic catalogues and dictionaries dor Starčevo-Criș pottery”, *ActaTS*, 10, 2011, p. 7-16.
- Tudorie 2013 - Anamaria Șeulean-Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, *BB*, 66, 2013.
- Stieber 1956 - Stieber Arthur, ”Station néolithiques d’Alsace”, *Bulletin de Société préhistorique française*, Tomul 53, N° 11-12, 1956, p. 750-758.
- Vlassa 1972 - Nicolae Vlassa, ”Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România”, *ActaMN*, 9, 1972, p. 7-28.

Vlassa 1976

- Nicolae Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei. Studii, articole, note*, în *BMN*, 3 (1976).

LISTA AUTORILOR

Dan Anghel - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, dnanghel@yahoo.com

Sote Angeleski - Cluj-Napoca, s_angeleski@yahoo.com

Tiberius Bader - Hemmingen, tib.bader@web.de

Dan Băcuet-Crișan - Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău, bacuet@yahoo.com

Radu Băjenaru - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, radu.bajenaru@gmail.com

Gabriel Bălan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, liviugabrielbalan@yahoo.com

Corneliu Beldiman - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; belcor@gmail.com

George Bounegru - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, bounegru_g_viziru@yahoo.com

Björn Briewig - German Archaeological Institute, Berlin, bjoerndebrie@yahoo.de

Vasile Budui - "Ștefan cel Mare" University, Suceava, Faculty of History and Geography, Department of Geography, vbudui@yahoo.com

Raluca Burlacu-Timofte - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, raluburlacu@gmail.com

Dan-Lucian Buzea - National Museum of the Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

Sergiu Cadar - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, sergiu.cadar@icia.com

Mircea Chintoanu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, chintoanu_m@yahoo.com

Radu Ciobanu - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, pufu_ciobanu@yahoo.com

Beatrice Ciută - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, beatriceciuta@yahoo.com

Marius Ciută - Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, mariusciuta@yahoo.com

Sorin Colesniuc - Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia, sorinmarcelcolesniuc@yahoo.com

Călin Cosma - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, cosma.calin@yahoo.com

Aurel Dragotă - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, reludragota@yahoo.com

Nicolae Gudea - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

Nicolae Har - Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Biologie și Geologie, Departamentul de Geologie, Cluj-Napoca, nicolae.har@ubbcluj.ro

Tünde Horváth - Budapest, tundehorvath4@gmail.com

Cornelia-Magda Lazarovici - Institutul de Arheologie, Iași, magdamantu@yahoo.com

Gheorghe Lazarovici - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, ghlazarovici@yahoo.com

Adrian Luca - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, luca_adrian_sibiu@yahoo.com

Sabin Adrian Luca - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, sabinadrian.luca@ulbsibiu.ro; Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, sabin.luca@brukenthalmuseum.ro

Florentina Martiș - Muzeul Banatului, Timișoara, tina.martis@yahoo.com

Sascha Mauel - Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, kontakt@mauel.dk

Teodor Munteanu - Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași, teddy_muntean@yahoo.com

Bianka Nessel - ERC Project "BronzeAgeTin" Institute of Earth Sciences Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg, Bianka.Nessel@geow.uni-heidelberg.de

Bogdan Petru Niculică - Bukovina Museum, Suceava, niculicab@yahoo.com

Radu Ota - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, eractum@yahoo.com

Dalia Anna Pokutta - Department of Archaeology, University of Gothenburg, Gothenburg, dalia.anna.pokutta@gu.se

Anca-Diana Popescu - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, ancadiana_popescu@yahoo.com

Marcin S. PRZYBYŁA - Institute of Archaeology, Jagiellonian University, Cracow, mszprzybyla@gmail.com

Marius Râza - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, raza_marius@yahoo.com

Cristian Schuster - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – Centrul de Tracologie, București, cristianschuster@yahoo.com

Csaba Szabó - University of Pécs, Pécs, szabo.csaba.pte@gmail.com

Zsolt Székely - UBB, Extensia Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe, szekely.zsolt@fspac.ro

Diana-Maria Sztancs - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; beldiana22@yahoo.com

Claudiu Tănăselia - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, claudiu@tanaselia.ro

Biba Teržan - Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za arheologijo, Ljubljana, ljubinka.terzan@ff.uni-lj.si

Peter Thomas - Deutsches Bergbau-Museum Bochum Forschungsbereich Montanarchäologie, Peter.Thomas@Bergbaumuseum.de

Anca Timofan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, anca.timofan@yahoo.com

Anamaria Tudorie - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, anamaria.tudorie@brukenthalmuseum.ro

Claes Uhnér - Department of historical studies, University of Gothenburg, Gothenburg, claes_uhner@hotmail.com

Monica Ursu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică, Cluj-Napoca, monaursu5@yahoo.com